

4. Шестов Л. Афины и Иерусалим / Л. Шестов // Сочинения : в 2 т. / Л. Шестов – М. : Наука, 1993. – т. 1. – С. 405–680. – (Приложение к журналу «Вопросы философии»).

Орест Багрій (Дрогобич)

КАНТ: СМАК, ЛЮДЯНІСТЬ

Попри полісемічність (як мінімум з точки зору їх етимології та вжитку) понять гуманізм, людина та людяність, ми часто вважаємо, що одне із понять заслуговує більшої пріоритетності перед двома іншими.

Основним, серед інших аналізу та дискусій щодо ми вважаємо питання «що таке людина?», адже без відповіді на це питання неможливо говорити як і про людяність (адже – встановити зовнішні межі для безмежного неможливо) так і про гуманізм – (адже невідомим буде те, для кого та навіщо ми встановлюємо ті чи інші цінності). Класичне заперечення для цих аргументів: сутність людини виражається, зокрема, в людяності та гуманізмі, тому спершу потрібно зрозуміти ці явища, або ж навпаки, – обрати стратегію, в межах якої всі люди будуть вважатися «ще не людьми».

Перевага пропонованої нами тут позиції полягає в тому, що відповідь на питання про те «що таке людина» неможлива без дискусії «як саме ми маємо визначати що хтось є людиною», що в свою чергу із необхідністю приводитиме до встановлення умовного «тягару доведення», або окреслення критеріїв для надання значення цьому поняттю, а, отже, коли «гуманізм» та «людяність» є «можливим» для людської сутності, то сама людина є «необхідним», і тому потребує пріоритетної уваги. Крім того, така стратегія уникає надання поняттю нульового обсягу та проблеми прогнозування майбутнього людства (помилку індукції), рівно як і зведення її до біологічної основи тому, що критичне відношення до того, «що таке людина», не дозволить її звести до якоїсь із її основ, а надання критеріїв з боку філософії дозволить встановлювати критерії надання відповіді на це питання.

Ми не закликаємо до спроби закріплення на основі аналізу минулого чіткого та дискретного переліку характеристик — мова йде лише про визначення пріоритетності та логіки взаємозв'язку між поняттями, та

захисту поняття людини від спроб зведення її сутності до особливостей її поведінки чи моральних засад, рівно як і суми матеріальних частинок. На нашу думку цілком допустимою буде ситуація, коли людина залишиться дещо розмитим поняттям без єдиного та чіткого визначення та отримує більш деталізоване окреслення залежно від контексту вжитку цього поняття, «людиною в сучасності» Ю. Хабермаса, яка є тільки в культурі і тільки в сучасному контексті.

У нашої філософської пропозиції все ще залишається один недолік – вона суперечить точці зору, (імпліцитно) відображеній у працях Аристотеля, І. Канта та Т. Аквінського. У своїх працях вони мали схильність розглядати суб'єктів, про яких йшла мова, як «раціональних істот». Відповідно до їх позиції (найслабше вираженої в Аристотеля, і уже очевидно у І. Канта), люди представляють інтерес не тому, що є розумними (людяними та гуманними), а тому, що є раціональними [2]. Як влучно заявляє дослідник Н. Рафлі, якби це були небіологічні сутності, або ж інопланетяни – вони б теж підходили до вказаних визначень [2]. Тома Аквінський, хоча і впізнавав тілесний аспект, говорив радше про «раціональні субстанції» (ангели, до прикладу, теж могли б ними бути), а І. Кант зазвичай веде мову про «раціональних істот». Радикальне прочитання І. Канта веде до точки зору, згідно із якою, поняття «людської природи» можливе без жодної вказівки до роду *Homo sapiens*, та потрібно лише щоб вони володіли особистістю [2].

В розгортанні цієї позиції можна зайти іще далі, та поцікавитися: «Чи потрібне нам всеохопне та інклюзивне уявлення про людину, для того щоб вирішувати практичні філософські питання та бути при цьому людяними?». І історія розгортання поняття смаку від античності до творчості І. Канта, на нашу думку, дозволяє надати відповідь на це питання.

В історії філософії властивість розпізнавати прекрасне в переважній більшості прикладів розглядалася як вроджена здатність. Хоча в деяких із праць ця вроджена здатність можлива не для всіх — починаючи із Середніх Віків починають викоремлюватися тенденції щодо звуження числа людей, для яких можливим постає переживати прекрасне.

Надалі представлений неймовірно редукований та неточний огляд еволюції естетичних поглядів щодо поняття естетичного смаку. Спершу для естетичного переживання просто потрібно було активно переживати і осмислювати річ, щоб розпізнавати її прекрасність, проте із часом логіка почала працювати у зворотньому напрямку, і дозволила людям, які достатньо довго досліджували якийсь предмет, диктувати статус прекрасності предмету іншим людям. Згодом це переживання стало можливим та доступним тільки людям, які належали до вищих класів суспільства, і врешті-решт, дана здатність була закріпленою для вузького кола інтелектуалів, які судили, в кого ця властивість є від природи, і до чієї

точки зору можна дослухатися (зокрема концепції Ф. Вольтера. та ін.). До сьогодні інститут «критики мистецтва» досі не володіє формальними критеріями, за якими може вважати когось «достойним уваги», тому діє на підставі умовної згоди «авторитетних осіб» щодо того, чию точку зору вважати важливою.

У І. Канта, логіка обґрунтування пішла дещо іншим шляхом. Вбачаючи та розуміючи суб'єктивність естетичних переживань, і в той же час накладаючи їх на свою гносеологічну модель — необхідною постала апіорна підстава для формування естетичного судження (адже таке судження повинне претендувати на всезагальність за логікою самого ж І. Канта). Філософ вирішує цю проблему введенням поняття «*Gemeinsinn*», яке розуміється як принцип безпонятійної чуттєвості (або ж чисте судження смаку). Так же, як і наш естетичний досвід повідомляє нам сам про себе (ця властивість і доводить його всезагальний характер), він дозволяє нам емпатувати, намагатися відчутти переживання інших (навіть якщо вони виходять із іншого досвіду ніж нас, завдяки телеологічному аналізу) [1].

На цьому фундаменті всезагальної чуттєвості, що дозволяє на основі емпатії та доцільнісного аналізу (навіть коли мова йде про доцільність без цілі) і базується логіка діяльності естетичного смаку — гра розсудку та уяви, розсудкове мислення на основі їх взаємообумовлюючого смаку; задоволення та незадоволення як результат цієї гри; вплітання цієї здатності мислення в спробу пояснення логіки взаємозв'язку практичного та теоретичного розуму і т.д.

Етичне судження та переживання у І. Канта, таким чином, не опосередковуються соціальними та етичними характеристиками, та не потребують конкретної людини та її сутності для пояснення логіки смаку — в обґрунтуванні діяльності смаку все здійснюється через раціональний аналіз такого ж раціонального пізнання — тільки властивість отримувати задоволення видає той факт, що естетичне переживання — діяльність, яку здійснює жива істота (проте і те переживання властиве не тільки людині, але і тваринам) [1].

Схожу проблему непрямо підіймає і творчість Р. Скрутона. В своїх дослідженнях людської сутності він стверджує, що особистість та особистості можуть бути адекватно зрозумілими в межах понять, що не можуть бути застосованими до інших живих істот (віповідальність, провина, вдячність). Так як ці відносини не є емоціями тварин, та не обов'язково є ексклюзивними для особистісних живих істот, вони полягають поза біологічними порядками, а нам для оперування поняттями в кількох світах має бути прийнятою засада методологічного дуалізму щодо питання людської сутності — люди можуть бути проаналізованими як тварини, проте коли мова йде про них як особистостей повинні бути вжитими принципово відмінні пояснення [3].

Таким чином, ми вважаємо доведеною необхідність прояснення людської сутності для проведення дискусій про гуманізм та людяність, проте вказуємо на необхідність подальшого аналізу можливостей вирішення філософських проблем, пов'язаних із людиною та людським «в обхід» питання про людську сутність, та перевагу такої точки зору на людську природу над уже представленими в історії філософії.

Література

1. Кант І. Основи метафізики моральності [Електронний ресурс] / Імануїл Кант // librebook. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://librebook.me/groundwork_of_the_metaphysic_of_morals/voll/1.
2. Roughley N. Human Nature [Електронний ресурс] / Neil Roughley // Stanford Encyclopedia of Philosophy. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://plato.stanford.edu/entries/human-nature/>.
3. Scruton R. On Human Nature / Roger Scruton. – Princeton: Princeton University Press, 2017. – 160 с.